

УДК 172

Э. Г. Шуматов¹, М. М. Шуматова²

¹Қазақстан Республикасы ТЖМ Мәлік Ғабдуллин атындағы Азаматтық қорғау академиясы, Көкшетау, Қазақстан

²Ш. Уалиханов атындағы Кокшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан

ЖОҒАРЫ МЕКТЕПТІҢ ӘСКЕРИ ЖӘНЕ АРНАУЛЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНЫҢ КУРСАНТТАРЫН ДАЯРЛАУДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК-САЯСИ БІЛІМ МОДУЛІНІҢ РӨЛІ

Аңдатпа. Қазақстан Республикасы Жоғары мектебінің әскери және арнаулы оқу орындарында білім беру және тәрбиелеу процесі құзыретті мамандарды қалыптастыру мақсатында білімді, іскерлікті және дағдыларды беруге ғана емес, сонымен қатар болашақ офицер тұлғасының дүниетанымдық ұстанымдарын, нанымдарын, бағдарларын, оның ішінде идеялық-адамгершілік, этикалық және эстетикалық негіздерін қалыптастыруға бағытталған. Яғни, мақалада республиканың жоғары әскери және арнаулы оқу орындарының білім алушыларын адамгершілікке тәрбиелеудегі әлеуметтік-гуманитарлық блок пәндерінің рөлі мен маңызы көрсетілген. Сондай-ақ, авторлар болашақ офицерлерді даярлау процесінде дүниетанымдық және азаматтық ұстанымды қалыптастыру процесінде әлеуметтік-гуманитарлық білімнің рөлін талдайды. Түлек – болашақ офицер – бұл патриотизм, кәсіби міндетіне адалдық, қызметтік міндеттерін жанқиярлықпен орындау сезімі дамыған маман. Болашақ Отан қорғаушы иеленуі тиіс жалпы мәдени және кәсіби құзыреттер мен дағдылар ашылады.

Түйінді сөздер: дүниетаным, этика, адамгершілік, тәлім-тәрбие, білім беру.

Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрінің 2022 жылғы 20 шілдедегі № 2 бұйрығымен бекітілген Жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартына сәйкес Қазақстан Республикасының барлық жоғары оқу орындарында және әскери арнаулы жоғары оқу орындарында оның ішінде студенттер мен курсанттарға жалпы білім беретін пәндер циклі оқытылады. Бұл пәндерді оқыту ақпараттық-коммуникациялық технологияларды меңгеру негізінде бәсекеге қабілетті болашақ маманның дүниетанымдық, азаматтық және адамгершілік ұстанымдарын қалыптастыруға, мемлекеттік, орыс және шет тілдерінде коммуникация бағдарламаларын құруға, салауатты өмір салтына бағдарлауға, өзін-өзі жетілдіруге және кәсіби табысқа бағдарланған; дүниетанымдық, азаматтық және адамгершілік ұстанымдардың қалыптасуы негізінде болашақ маман тұлғасының әлеуметтік-мәдени дамуын қамтамасыз ететін жалпы құзыреттілік жүйесін құрауға көмектеседі [1].

Жалпы білім беретін пәндер циклі «Қазақстан тарихы» және «Философия» сияқты пәндермен қатар әлеуметтік-саяси білім модулін қамтитын: саясаттану, әлеуметтану, психология және мәдениеттану пәндерін жатқызамыз.

Жалпы білім беру пәндерін зерделеудің мақсаты «қоғамдық сананы жаңғырту міндеттерін шешу контекстінде білім алушылардың әлеуметтік-гуманитарлық дүниетанымын қалыптастыру» болып табылады [2]. Дүниетаным – бұл белгілі бір

ғылыми білім жүйесін ғана емес, сонымен қатар этикалық, эстетикалық және басқа да құндылық бағдарларын қамтитын интегративті білім.

Егер мемлекет тарапынан жоғары оқу орындарының студенттеріне қатысты дүниетанымдық және идеологиялық шектеулер болмаса немесе болмауы керек болса, онда Отанға адалдық антын қабылдаған курсанттарға қатысты мұндай шектеулер бар және логикалық тұрғыдан болуы керек. Мәселен, мысалы, Қазақстан Республикасы мемлекеттік қызметшілерінің Әдеп кодексінде «мемлекеттік қызметшілері өз қызметінде мемлекеттік саясатты ұстануға және оны дәйекті түрде жүзеге асыруға, қоғамның мемлекеттік қызметке, мемлекетке және оның институттарына деген сенімін сақтауға және нығайтуға ұмтылуға тиіс» делінген [3].

Алайда, Қазақстан Республикасының Құқық қорғау органдарының, азаматтық қорғау органдарының және мемлекеттік фельдъегерлік қызметінің қызметкерлеріне қатысты қосымша этикалық қағидаттар – офицерлік ар-намыс, жоғары адамгершілік, ізгі ниет, өзін-өзі тәрбиелеу және адамгершілік нормалары белгіленген [4].

Кәсіби қызметтің әртүрлі түрлерінде адамгершілікке деген қажеттілік бар, сондықтан оның адамгершілік тәрбиесі өзектілігін жоғалтпайды. Әскери қызмет адамгершілік мәселесі одан да маңызды болатын қызмет түріне жатады. Адамгершілік тәрбие тек адамгершілікті ғана қалыптастырып қоймайды, сонымен қатар әскери қызметшілердің келбеті, моральдық әрекеттерді ынталандыратын, олардың мінез-құлқын реттейтін қажетті моральдық-психологиялық атмосфераны қалыптастырады.

Адамгершілік тәрбиесі деген адамның этикалық білімін, моральдық қажеттіліктерін, идеялық-адамгершілік сенімдерін, моральдық қасиеттер мен сезімдерді, адамгершілік идеалына сәйкес келетін тұрақты және таныс мінез-құлық нормаларын қалыптастырудың мақсатты процесі деп түсініледі.

Этикалық білімнің арқасында әскери қызметшілер өз іс-әрекеттері басқаларға қалай әсер ететінін білу, олардың іс-әрекеттерінің моральдық салдарын болжау және басқа адамдардың іс-әрекеттеріне моральдық баға бере алады. Этикалық білім әскери қызметшілерге қызметтік ұжымның басқа мүшелерімен дұрыс қарым-қатынас орнатуға, салауатты моральдық-психологиялық ахуалды сақтауға мүмкіндік береді. Моральдық нанымдар – бұл әскери қызметшілердің санасында қалыптасқан ол ұстануға міндетті принциптер, нормалар, идеалдар, этикалық категориялары жиынтығы. Олар адамның мінез-құлқының мотивтері ретінде әрекет етеді, олар осы немесе басқа әрекеттердің не үшін жасалатынын және осы процесте қандай мақсаттар көзделетінін көрсетеді. Осыған байланысты сенімдер оң мазмұн (жұмысшының, патриоттың, жасаушының, Отан қорғаушының сенімдері) және теріс мазмұн (жалқау, мансапкер, қарапайым адам, қылмыскер, құқық бұзушының сенімдері) болуы мүмкін. Кейбір жағдайларда адамгершілікке жатпайтын әрекеттердің себебі кейбір адамдардың моральдық және азғындық, әділетті және әділетсіз, жақсылық қайда, жамандық қайда екенін дұрыс түсінбеуі болып табылады. Мұндай адамдардың моральдық сенімдерін өзгерту өте қиын, өйткені бұрмаланған моральдық нормаларға сүйене отырып, олар көбінесе ар-ұжданмен азапталуы керек жерде моральдық жайлылықты сезінеді.

Адамгершілік тәрбиенің маңызды құрамдас бөлігі әскери қызметшілердің қажетті адамгершілік қасиеттерін қалыптастыру болып табылады. Моральдық қасиеттер деп әскери қызметшілердің мінез-құлқының типтік формаларын ашатын

жеке қасиеттерінің қасиеттері түсініледі. Әскери қызмет міндеттерін ойдағыдай шешуге мүмкіндік беретін әскери қызметшілердің жағымды қасиеттеріне Отанды сүю, борышқа адалдық, адалдық, батылдық, орындаушылық, қырағылық, принциптілік, объективтілік және т.б., әскери қызмет сапасына теріс әсер ететін жағымсыз қасиеттерге сатқындық, қорқақтық, жеткізушілік, кәсіпқойлық емес, бос әурешілік жатады.

Адамгершілік тәрбиесінің қажетті элементі – сезім мәдениеті. Эмоциялармен қатар сезімдер және көңіл-күй адамгершілік сананың эмоционалды деңгейіне енеді. Бұл деңгей адамның оқиғаға, көзқарасқа, құбылысқа тікелей реакциясын сипаттайды. Ол өздігінен қалыптасады, тұлғаның психикалық ерекшеліктерімен және оның бейсаналық жетектерімен байланысты. Сезімдер – бұл адамның басынан өткерген қуаныш пен қайғы, махаббат пен жеккөрушілік, азап пен жанашырлық. Оларды бастан кешіру, оларды басшылыққа алу қабілеті адам бойындағы адам деңгейінің көрсеткіші болып табылады. Моральдық сезімдер әскери қызметшілердің қызметінде маңызды рөл атқарады. Әскери қызметші қандай болмасын, оның қаншалықты жағымды қасиеттері болса да, егер ол дөрекі, тәкаппар, кекшіл, болса, ол өзінің кәсіби қызметінде тиісті нәтижеге қол жеткізе алмайды.

Білім алушыларды адамгершілік тәрбиелеу мәселесі бүгінгі таңда әскери университеттерде өз өзектілігін жоғалтып қана қоймай, әскери қызметке кадрлар даярлау процесінде маңыздылығын арттыруға бейім. Әскери қызметтің көп жылдық отандық және шетелдік тәжірибесі көрсеткендей, әскери қызметшілер тек әскери істе жақсы мамандар ғана емес, ең алдымен өз елінің азаматтық және кәсіби борышын терең түсінген патриоттары болуы керек. Кеңес әскери қолбасшысы М.В. Фрунзе тұрақты адамгершілігі бар армия жеңілмейтін армия болатынын атап өтті. Қазіргі заманғы әскери-философиялық ой біздің заманымызда, жаңа және жаңа ақпараттық технологиялардың үстемдік ету кезеңінде руханияттың мәні бұрынғыдан да маңыздырақ болады деген даусыз қорытындыға келеді. Болашақ офицерлердің адамгершілік тәрбиесінде әскери университеттер маңызды рөл атқарады. Жоғары оқу орындарында курсанттарға мамандыққа деген сүйіспеншілік, жауапкершілік, дәстүрлерді құрметтеу, риясыздық, офицерлік ар-намыс және басқа да көптеген құндылықтар сіңеді [5]. Мақала авторлары гуманитарлық пәндерді оқыту барысында осындай құндылықтардың қалыптасуына тоқталғысы келеді.

Саладағы нормативтік құжаттарды басшылыққа ала отырып жоғары кәсіптік білім беру, әскери жоғары оқу орындары түлектерінің болашақ мақсатын ескере отырып, гуманитарлық пәндерді оқу процесі курсанттарда жалпы мәдени және кәсіби құзыреттіліктерді қалыптастыруға бағытталуы тиіс. Гуманитарлық блок пәндері қалыптастыратын курсанттардың жалпы мәдени құзыреттеріне өз кәсібінің әлеуметтік маңыздылығын, мемлекеттік қызметтің мақсаты мен мағынасын түсіну, азаматтық және қызметтік борышын орындау, мораль, кәсіби этика және қызметтік этикет нормаларына сәйкес кәсіби міндеттерді орындау, сондай-ақ заңдар мен өзге де нормативтік құқықтық актілердің талаптарын сақтау қабілеті, сыбайлас жемқорлық мінез-құлқына төзбеушілік жатады. Курсанттардың кәсіби құзыретіне қызметтік ұжымдағы сыбайлас жемқорлық көріністерін анықтау және жолын кесуге жәрдемдесу қабілеті де жатқызылуы мүмкін. Осы оқу пәндерін зерделеу барысында білім алушы кәсіби қызметтің құқықтық және этикалық аспектілерін, кәсіби этика нормаларын, кәсіби қызметтегі адамгершілік жанжалды жағдайларды шешудің мүмкін жолдарын

(тәсілдерін), кәсіби адамгершілік деформацияның мәнін және оның алдын алу және еңсеру жолдарын, қалыптастырудың этикалық және адамгершілік негіздерін білуі тиіс. Білім алушының бойында болуы тиіс дағдыларға кәсіби қызметтің фактілері мен құбылыстарын адамгершілік тұрғысынан бағалау, этика мен мораль тұрғысынан нақты қызметтік жағдайларда мінез-құлық нормаларын таңдау, сыбайлас жемқорлық көріністеріне және кәсіптік этика нормаларын басқа да заң бұзушылықтарға моральдық баға беру, кәсіби қызметтегі сыпайылық пен мінез-құлық мәдениеті ережелерін сақтау қабілеті жатады. Сонымен, білім алушы өзінің және басқалардың іс-әрекеттерін этика мен мораль нормалары тұрғысынан бағалау дағдыларын, толерантты мінез-құлық дағдыларын, қызметтік ұжымдағы мінез-құлық дағдыларын және қызметтік, жалпы этикет нормаларына сәйкес азаматтармен қарым-қатынас жасау әрекеттерін қалыптастыру қажет.

Әскери университеттерде гуманитарлық пәндерді оқыту тәжірибесін қолдана отырып, «Әскери университет курсанттарына қойылатын моральдық талаптар», «Офицерлердің рухани-адамгершілік дәстүрлері», «Әскери қызметшілердің адамгершілік мінез-құлығы» сияқты тақырыптарды зерттеу кіруі мүмкін. Бұл тақырыптардың мазмұнына курсанттар мен әскери қызметшілердің адамгершілік мінез-құлығының құндылықтары кіреді, кейбір мінез-құлық үлгілері ашылады. Курсанттарға ең маңызды дәстүрлердің сипаттамасы беріледі. Олардың негізінде білім алушылар санатына қойылатын моральдық талаптар тұжырымдалады және ашылады. Отан қорғаушылардың мінез-құлығында дәстүрге айналған ержүректік мысалдары негізінде офицерлерге тән және құнды дәстүрлері мен рәсімдері ашылады, олардың әскери қызметшілерді рухани-адамгершілік тәрбиелеудегі маңызы көрсетіледі.

Осылайша, әскери жоғары оқу орындарында білім алушылардың адамгершілік бағдарларын қалыптастыру бүкіл педагогикалық процестің ажырамас міндеті болып табылады. Гуманитарлық пәндерді оқыту барысында білім алушылар, ең алдымен, әскери борышын сапалы орындауға ықпал ететін адамгершілік бағдарларды қалыптастырады.

Әдебиеттер тізімі

1. Жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрінің 2022 жылғы 20 шілдедегі № 2 бұйрығы.
2. Жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру ұйымдары үшін жалпы білім беру пәндері циклінің үлгілік оқу бағдарламаларын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 31 қазандағы № 603 бұйрығы.
3. Қазақстан Республикасы мемлекеттік қызметшілерінің әдептілік нормаларын және мінез-құлық қағидаларын одан әрі жетілдіру жөніндегі шаралар туралы. Қазақстан Республикасы Президентінің 2015 жылғы 29 желтоқсандағы № 153 Жарлығы.
4. Об утверждении Этического кодекса сотрудников правоохранительных органов, органов гражданской защиты и государственной фельдъегерской службы Республики Казахстан. Указ Президента Республики Казахстан от 2 января 2023 года № 81.
5. Шуматов Э. Г., Шуматова М. М. Техникалық жоғары оқу орындарында философияны оқыту әдістемесінің ерекшеліктері // Азаматтық қорғаудағы ғылым және білім. – 2022. – № 2(46). – Б. 74-82.

References

1. Ob utverzhdenii gosudarstvennyh obshcheobyazatel'nyh standartov vysshego i poslevuzovskogo obrazovaniya. Prikaz Ministra nauki i vysshego obrazovaniya Respubliki Kazahstan ot 20 iyulya 2022 goda № 2.
2. Ob utverzhdenii tipovyh uchebnyh programm cikla obshcheobrazovatel'nyh disciplin dlya organizacij vysshego i (ili) poslevuzovskogo obrazovaniya. Prikaz Ministra obrazovaniya i nauki Respubliki Kazahstan ot 31 oktyabrya 2018 goda № 603.
3. O merah po dal'nejshemu sovershenstvovaniyu eticheskikh norm i pravil povedeniya gosudarstvennyh sluzhashchih Respubliki Kazahstan. Ukaz Prezidenta Respubliki Kazahstan ot 29 dekabrya 2015 goda, № 153.
4. Ob utverzhdenii Eticheskogo kodeksa sotrudnikov pravoohranitel'nyh organov, organov grazhdanskoj zashchity i gosudarstvennoj fel'd'egerskoj sluzhby Respubliki Kazahstan. Ukaz Prezidenta Respubliki Kazahstan ot 2 yanvarya 2023 goda № 81.
5. SHumatov E. G., SHumatova M. M. Tekhnikalық zhoғary оқу оryndarynda filosofiyany оқуtu әdistemesiniң ereکشelikteri // Nauka i obrazovanie v grazhdanskoj zashchite. – 2022. – № 2(46). – S. 74-82.

Э. Г. Шуматов¹, М. М. Шуматова²

¹*Академия гражданской защиты имени Малика Габдуллина
МЧС Республики Казахстан, Кокшетау, Казахстан*

²*Кокшетауский университет имени Ш. Уалиханова, Кокшетау, Казахстан*

РОЛЬ МОДУЛЯ СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКИХ ЗНАНИЙ В ПОДГОТОВКЕ
КУРСАНТОВ ВОЕННЫХ И СПЕЦИАЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ
ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ

Аннотация. Процесс образования и воспитания в военных и специальных учебных заведениях высшей школы Республики Казахстан направлен не только на передачу знаний, умений и навыков с целью формирования компетентных специалистов, но и на формирование мировоззренческих позиций, убеждений, ориентиров, и в том числе идейно-нравственных, этических и эстетических основ личности будущего офицера. То есть в статье показаны роль и значение дисциплин социально-гуманитарного блока в нравственном воспитании обучающихся высших военных и специальных учебных заведений республики. Также авторы анализируют роль социально-гуманитарного знания в процессе формирования мировоззренческой и гражданской позиции в процессе подготовки будущих офицеров. Выпускник – будущий офицер – это специалист с развитым чувством патриотизма, верности профессиональному долгу, бескорыстному выполнению служебных обязанностей. Раскрываются общекультурные и профессиональные компетенции и навыки, которыми должен обладать будущий защитник Родины.

Ключевые слова: мировоззрение, этика, нравственность, воспитание, образование.

E. G. Shumatov¹, M. M. Shumatova²

¹Malik Gabdullin Academy of Civil Protection of the Ministry for Emergency Situation of the Republic of Kazakhstan, Kokshetau, Kazakhstan

²Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov, Kokshetau, Kazakhstan

THE ROLE OF THE SOCIOAL AND POLITICAL KNOWLEDGE MODULE IN THE TRAINING OF CADETS IN MILITARY AND SPECIAL INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION

Abstract. The main aim of the military and special institutions of higher education in the Republic of Kazakhstan is to provide knowledge and train professional skills, but also there are another important part of training and education. that it formation of attitudes, beliefs, guidelines, including the ideological and moral, ethical and aesthetic foundations of the future officer's personality. Thus the article deals with the role and significance of social and humanitarian disciplines in the moral teaching of cadets of higher military and special educational institutions of the republic. The authors also analyze the role of social and humanitarian knowledge in the process of formation of ideological and civic position in the process of training future officers. Graduate - future officer – is a specialist with a developed sense of patriotism, loyalty to professional duty, selfless performance of official duties. The general cultural and professional competence and skills, which should possess the future defender of the homeland.

Keywords: worldview, ethics, morality, training, education.

Авторлар туралы мәлімет / Сведения об авторах / Information about the authors

Эльдар Ғалымжанұлы Шуматов – философия ғылымдарының кандидаты, Қазақстан Республикасы ТЖМ Мәлік Ғабдуллин атындағы Азаматтық қорғау академиясы элеуметтік-гуманитарлық пәндер, тілдер және психологиялық дайындық кафедрасының бастығы. Қазақстан, Көкшетау, Ақан Сері көшесі, 136. E-mail: Eldar 83.83@mail.ru

Меруерт Маратовна Шуматова – гуманитарлы ғылымдар магистрі, Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті жалпы тарих және элеуметтік-гуманитарлы пәндер кафедрасының аға оқушысы. Қазақстан, Көкшетау, Абай көшесі, 76. E-mail: akisheva_mika@mail.ru

Шуматов Эльдар Галимжанович – кандидат философских наук, начальник кафедры социально-гуманитарных дисциплин, языковой и психологической подготовки Академии гражданской защиты имени Малика Габдуллина МЧС Республики Казахстан. Казахстан, Кокшетау, ул. Акана Серэ, 136. E-mail: Eldar 83.83@mail.ru

Шуматова Меруерт Маратовна – магистр гуманитарных наук, старший преподаватель кафедры всеобщей истории и социально-гуманитарных дисциплин Кокшетауского университета имени Ш. Уалиханова. Казахстан, Кокшетау, ул. Абая, 76. Email: akisheva_mika@mail.ru

Eldar Sh. Shumatov – Candidate of Philosophical Sciences, Head of the Department of Social and Humanitarian Disciplines, Language and Psychological Training of the Malik Gabdullin Academy of Civil Protection of the Ministry for Emergency Situation of the Republic of Kazakhstan. Kazakhstan, Kokshetau, 136 Akan Sere street. E-mail: Eldar 83.83@mail.ru

Meruert M. Shumatova – master of Arts in Humanities, Senior Lecturer of the Department of General History and Social and Humanitarian Disciplines of Sh. Ualikhanov Kokshetau University. Kazakhstan, Kazakhstan, Kokshetau, 76 Abaya St. E-mail: akisheva_mika@mail.ru